

KARATAY
BELEDİYESİ

KARATAY BELEDİYESİ'NİN
KATKILARIYLA

Merhaba
merhabahaber.com

f /akademiksayfalar

Kurucusu:
Dr. Mehmet Ali UZ

CİLT: 19 • SAYI: 32
26 AĞUSTOS 2020 ÇARŞAMBA

KADEMİK

Sayfalar

Hazırlayanlar: **Dr. Mehmet Ali UZ – Serdar CEYLAN**
maluz@merhabagazetesi.com.tr - srceylan@hotmail.com

EBÜZZİYA TEVFİK'İN KONYA'DAKİ SÜRGÜN YILLARI

- ÖZEL SAYI 2 -

Ali IŞIK

EBÜZZİYA TEVFIK'İN KONYA'DAKİ SÜRGÜN YILLARI

(31. sayıdan devam)

c. Beklenmedik Bir İftira

Konya'ya gelişinin üçüncü ayında Dâhiliye Nezaretinden Konya Valiliğine gönderilen 12 Temmuz 1900 tarihli bir yazı Ebüzzıya Tefvik hakkında yakışsız bir şikâyeti dillendirmektedir. Şikâyetin kaynağı Yunan sefaretidir. Yunan sefreti yazılı şikâyetini Hariciye Nezaretine sunmuş, Hariciye Nezareti gereğini Dâhiliye Nezaretine, bu nezaret de Konya Valiliğine havale etmiştir. Şikâyet konusu Ebüzzıya Tefvik Bey'in, hizmetkârı Kostantina adlı Yunan kadını din değiştirmeye zorlamasıdır. Mezkûr sefaret aynı zamanda Yunan kadının İstanbul'a gönderilmesini istemektedir (BOA, DH.MKT. / 2378-16, 25 Rebiyülevvel 1318 [23 Temmuz 1900]). (Belge Nu. 8)

Konya Valiliği duruma hemen el koyarak Yunan kadın Kostantina'yı sorguya alır. Kadın sorgusunda; üç ay önce Ebüzzıya Tefvik Bey'in hanımıyla birlikte Konya'ya geldiğini, bir ay kadar sonra da bunların hizmetinden ayrılarak yeterli bir maaş ile elli beş gündür Yüzbaşı Mahmut Bey'in ha-

nesinde hizmetçilik yaptığını, Tefvik Bey'in hanesinde çalıştığı süre içinde din değiştirmesi için hiçbir baskıya maruz kalmadığını, Konya'ya gelirken İstanbul'daki akrabasına haber vermediğini, akrabası da kendisini hükümet aracılığıyla bedavaya İstanbul'a aldirtmak için bu yalan beyanla Yunan sefaretine başvurduğunu belirtir. Bunun üzerine Konya Valiliği mezkûr kadının ifadelerini ve olayın asılsızlığına dair kendi kanaatini havi yazıyı Dâhiliye Nezaretine gönderir (BOA, HR.TH.. / 246-27, 30 Ağustos 1900 [4 Cemaziyevvel 1318]). (Belge Nu. 9)

Dâhiliye Nezaretinin de Konya Valiliğinin yaptığı soruşturma sonucuna göre Ebüzzıya Tefvik'in hizmetçisi Kostantina'ya din değiştirmesi zorlamasının yalan bir beyan olduğu-

Belge Nu. 8

Belge Nu. 9

nu, bu sonuçtan Yunan sefaretinin de bilgilendirilmesi dileğini önce telgraf ardından resmî yazıyla Hariciye Nezaretine bildirmesiyle Ebüzziya Tevfik aklanır ve konu kapanır (BOA, DH. MKT. / 2378-16, 25 Rebiyülevvel 1318 [23 Temmuz 1900]). (Belge Nu. 10, 11)

ç. Halıcılığı

Ebüzziya Tevfik, geçimine katkı sağlamak üzere Konya’da halıcı dokumacılığına el atıp, yanı sıra halı ticareti yapmaya karar verir. Bu sayede Selçuklu halılarının ihyasını da sağlamış olacaktır.

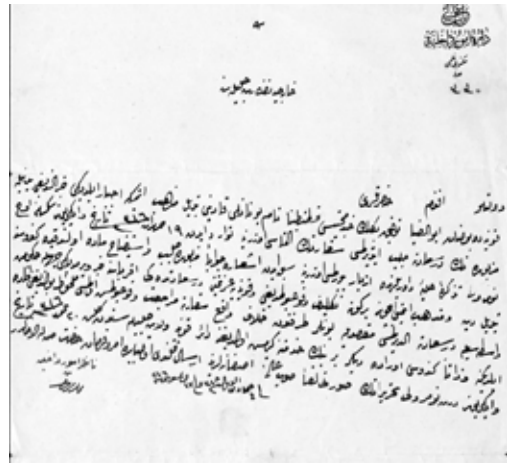
Konya’da, desenleri ile, kûfi yazılarıyla, geleneksel Selçuklu halıcılığını 20. yüzyıl başında canlandıran Ebüzziya Tevfik, devrinin edip, gazeteci, yayıncı, matbaacı, siyaset adamı olarak tanınmış çok yönlü bir şahsiyeti olduğu gibi aynı zamanda, devrinin en kudretli kûfi hat ve kendi tabiri ile “Türki” dediği arabesk (Rumi) tezyinatın üstadıdır da. Oğlu Talha Bey, Galatasaray Sultanîsinin son sınıfında iken siyasi faaliyette bulunmak ithamıyla babasıyla beraber sürgüne yollanmış, kûfi yazı ve arabesk bezemelerde başarılı, teknik konularda bilgili ve icat gücü kuvvetli olan 20 yaşında bir gençtir (Ebüzziya 1985: 465-466). Bu sıralarda Vali Ferit Paşa’nın Konya’da bir halı-kilim sergisi açma faaliyetine girişmiş olması Ebüzziya’lar için başka bir şevk kaynağı olmuştur.

Ebüzziya, oğlu ile beraber işe koyulmuş, İstanbul’dan kûfi çalışma dosyalarını getirtmiş, desenleri hazırlamış, pratik ve teknik icatlarda pek becerikli olan oğlu Talha’nın halı tezgâhlarında yaptığı ilavelerle kurulan yeni tarz tezgâhta ilk duvar [seccadeleri] “levha seccadeler” dokunmuştur (Ebüzziya 1985: 469). Ebüzziya bu iş için Ladik’ten halıcı ustaları getirmiştir (Akgün 1987: 7).

Bu seccadelerde Konya’daki Selçuklu eserlerinin değişik yerlerinden alınmış motiflerin yanı sıra Sultan Abdülhamit’e dokundurmak amacıyla kûfi hatlı birtakım imalı ibareler de

Belge Nu. 10

Belge Nu. 11

yer almaktadır. “El-hükmü li’l-galib [Geçerli olan hüküm daima galip olanındır]”, “El-fevzü li’l-ilmi leyse’l-fevzü li’l-âlemi [Zafer ve ilerleme ancak ilim ile olur, âlem (bayrak) ile olmaz]”, “El-Hakku ya’lû velâ yu’lâ aleyh [Hak yücedir, O’ndan yücüsü yoktur]” gibi... (Ebüzziya 1985: 485)

Ebüzziya Tevfik’in bu duvar seccadelerine dokunacak sözleri tamamen siyasî bir maksatla seçtiğini ispat eden elimizde bir belge vardır: Dokunduğu “El Fevz...” ibareli bir seccadesi-

Abdülaziz Konevi'nin dokuduğu seccadeye attığı imzası

ebnâ-yı vatan şükür-güzâr-ı hidmetiñizdir. (...)"⁽²⁾ (Ebüzziya 1985: 472).

d. Sultan Abdülhamit'e Suikast

Meşrutiyet fikrinin Konya'ya intikali ne zamandan itibaren, ne şekilde ve hangi aktörlerle intikal ettiği hususu ele alındığında 1895'lerden itibaren etkili olmaya başladıkları görülen birbirleri ile iç içe geçmiş başlıca birkaç aktör ile karşılaşılır: Sürgünler, askeri/sivil bürokratlar ulema/meşayih/muallimler ve mülki idareciler

ni, Paris'te Ahmed Rıza Bey'e⁽¹⁾ hediye olarak gönderirken kullandığı kartvizitine yazdığı şu satırlardır (Ebüzziya 1985: 487):

“Mîrim Efendim

Mahsûl-i menfâ olan bu kâliçeyi zât-ı fezâ'il-simât-ı sâmilere olarak i'mâl itdirdim. Üzerinde hatt-ı küfî ile “el-fevzü li'l-ilmi leyse'l-fevzü li'l-alemi” mısra'ı muharrerdir. Siz ise bu kavle bihakkan mâsadak olduñuz. Çünkü ihrâz itdiğîñiz fevz ve zafer ilim ve icthâdîñiz neticesidir ki umûm

(Aslaner 2008: 77).

Bilindiği gibi Abdülhamid'in siyasi pozisyonunu muhafaza etmek için kullandığı en önemli araçlardan birisi kendine muhalif olan ve bir şekilde meşrutî fikirlere sahip kişileri çeşitli görevlerle veya herhangi bir görev vermeksizin İstanbul'dan uzaklaştırmak/sürgüne göndermekti. Ancak, bir yönü ile başarılı olan bu politika muhalefeti siyasi merkezden uzaklaştırırken aynı zamanda bu muhalif gö-

(1) **Ahmed Rıza Bey** (1858-1930), İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen kurucularındandır ve Auguste Comte'un pozitivizm felsefesini Türkiye'ye taşıyan kişidir (https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmed_Rıza). Şûrâ-yı Devlet ve Âyan Meclisi üyelerinden ve Konya sürgünlerinden İngiliz Ali [Rıza] Bey (1830-1884)'in oğludur.

(2) Bugünkü Türkçe ile: “Sürgün mahsulü olan bu küçük halıyı fazilet örneği olan yüce şahsınız için yaptırđım. Üzerinde küfî yazı ile “el-fevz” mısraı yazılmıştır. Siz de bu söze hakkıyla layık bulunuyorsunuz. Zira bilgi ve içtihadınızla elde ettiğîñiz başarı ve zafer dolayısıyla bütün vatan evlatları hizmetlerinize müteşekkirdir.”

rüşlerin taşrada yayılmasını/yerleşmesini sağlayan en önemli faktörlerden de birisi olmuştur (Aslaner 2008: 79).

Bu durumun Konya için de geçerli olduğunu görmek için siyasi sebeplerden ötürü sürülenlere ve faaliyetlerine biraz daha yakından bakmak yeterli olacaktır. Meclis-i Ayan üyelerinden İngiliz Ali Bey'in dışında Konya'ya sürülenler arasında Ziya Paşa ve Ebüzziya Tevfik Bey gibi Yeni Osmanlı hareketinin önemli ve aktif üyeleri de vardı. Ziya Paşa Konya'da az bir süre kaldığı için çok fazla etkili olmamış olabilir, ancak aynı durumun 1900-1908 yılları arasında Konya'da ikamet etmek zorunda kalan Ebüzziya Tevfik için de geçerli olduğu söylenemez. Ebüzziya Tevfik Bey'in, muhtevalarına dair elde kesin bilgiler olmamakla beraber, evinde toplantılar düzenlediği, sürgünlüğü döneminde Jön Türkler içerisinde cereyan eden tartışmalara kayıtsız kalmadığı, Ahmet Rıza Bey ile irtibat hâlinde olduğu bilinmektedir. Ebüzziya'nın Konya'da bir yıl hapiste yatması da onun birtakım faaliyetlerde bulunduğu ve muhalif fikirlerin intişarına dair çalışmalar yaptığının işareti olarak kabul edilebilir. Mesela Bekir Sami Paşa Medresesi talebelerinden İbrahim Hakkı Konyalı'nın Ebüzziya Bey ile ilişki içerisinde olduğunu, aynı şekilde İslam Eserleri Müzesi'nin ilk müdürlerinden olan ilmiye kökenli Abdulkadir Erdoğan'ın modern fikirlerle tanışmasında Ebüzziya Tevfik Bey'in evinde yapılan toplantıların ve sonradan İttihat ve Terakki Cemiyeti Konya şubesi reisliği yapacak olan ilmiyeden Sivashlı Ali Kemali ve diğer sürgünlerle olan ilişkisinin etkili olduğu bilinmektedir (Aslaner 2008: 79-80).

Bu günlerde Ebüzziya'dan başka evinde ihtilalci toplantılar düzenleyen bir de Konyalı vardır: Kâzım Hüsnü Bey. Kâzım Hüsnü Bey'in evinde on beş günde bir yapılan toplantılara Ebüzziya Tevfik, Arnavut Murat, Marif Müdürü İzmirli Azmi (1914'te

Abdülaziz Konevi

Konya valisi), Kadaifçizade Süleyman Efendi, *Babalık* gazetesi sahibi Yusuf Mazhar, Baytar İbrahim, Ebüzziya'nın ev sahibi, Ebüzziya oğlu Talha ve dönemin medrese sahibi ünlü müderrislerinden Abdülbasir Efendi'nin oğlu Abdülaziz Efendi (Arabacı ts.: 12).

Abdülaziz Efendi, ilk tahsilini mahalle mektebinde yaptıktan sonra babasının medresesine devam etti. Medrese eğitimini tamamlayamayan Abdülaziz Efendi, mizaç olarak küçük yaştan itibaren atılgan, cesur, gözünü budaktan sakınmaz birisiydi. Uzunca boylu, iri pazılı, kara-kısa değirmi sakallı, siyah saçlı, kuvvetli bir eylem adamıydı. Sanata ilgisi büyüktü. Halıcılık başta olmak üzere birçok sanat dalı ile ilgilendi. Bir ara Mısır'da halıcılık tahsil eden Aziz Efendi, gizlice de bombacılık öğrendi. Bundan dolayı suikast teşebbüslerinden birini, bomba ile gerçekleştirmeyi tasarlamıştı (Arabacı ts.: 12).

Sürgün Ebüzziya; jandarmanın

Belge Nu. 12

beklediği evden, nöbetçiye para verilerek gece alınmakta, sabaha yakın kimse görmeden geri bırakılmaktaydı.⁽³⁾ Ebüzziya, toplantılarda hürriyet

(3) Ebüzziya Tefvîk'in evinde, "muhafaza" adı altında sıkı bir gözetim altında olduğu Konya Valiliğinin, Yıldız Sarayı Başkâtıpliğinden gönderilen 10 Mart 1901 yazıya cevaben gönderdiği 11 Mart 1901 tarihli şu yazıdan anlaşılmaktadır:

"Hü
Yıldız Sarây-ı Hümâyûnu
Başkâtâbet Dâ'iresi
Konya Vilâyet-i Seniyyesine

C 25 Şubat sene 316 [10 Mart 1901] Ebû'z-ziyâ Tefvîk Bey'in Konya'ya vürüdü târihinden şimdiye kadar bir senedir muhâfazasına soñ derece itînâ olunarak ve hattâ dâ'i-i şübhe olan bir uşağı yanından ayırtılarak zâhirde kendüsine hidmet itmek ve hakikatde emr-i muhâfazası bir kat-dahâ takviyye idilmek maksadile giceli gündüzlü müsta'id bir zabıtyye neferi ma'iyetine terfîk olunduğu gibi bidâyetde ülfet peydâ itmek istediği ba'zı zevât ile olan ihtilâl ve münâsebeti de külliyyen tahdid idildiği ve kendüsine ser-rişte-i şikâyet virilmeyecek bir sûret-i münâsebede ifâ idilmekte olan bu vazife-i tarassudun säye-i şâhânedâ âtiyen dahi elden geldiği kadar hüsn-i ifâsında zerre kadar tecvîz-i kusûr idilmeyeceği arz olunur efendim fi 26 Şubat sene 316 [11 Mart 1901]

Konya Vâlisi
Ferîd"

Günümüz Türkçesiyle:

"Ebüzziya Tefvîk Bey'in Konya'ya geldiği tarihten şimdiye kadar bir senedir korunup gözetilmesine son derece özen gösterilmektedir. Öyle ki şüphe davetçisi olan bir uşağı yanından ayırtılarak görünürde kendisine hizmet etmek, gerçekte korunması işi bir kat daha takviye edilmek maksadıyla geceli gündüzlü yetenekli bir jandarma eri maiyetine arkadaş olunduğu gibi önceleri yakınlık oluşturmak istediği bazı kişilerle olan görüşme ve ilişkileri tamamiyle sınırlandırıldığı ve kendisine şikâyet sebebi verilmeyecek bir ilişki biçiminde yapılmakta olan bu gözetleme vazifesinin

hakkında konuşmalar yapmakta, "esaretten kurtulmanın yollarını" anlatmaktaydı. Bazen medyumluk yapıp, oğlu Ziya'nın ruhunu çağırıp, toplantıya katılanların baygınlık geçirmelerine, korkmalarına sebep olmaktaydı. Grup üzerindeki etkisi büyüktü. Bu, "gizli membalardan akıp gelen bir hürriyet ve inkılâp havasının tesiri"; gençleri, baştaki "kızıl Sultan aleyhinde kin ve gayzla" doldurmaktaydı. O kadar ki, artık "feverana hazır hâle" gelmişlerdi. Sansür tarafından yasaklanmış şiirler, kitap ve gazeteler, gizlice ellerinde dolaşmakta, iç dünyalarındaki ateşi yakmaktaydı. Aziz Efendi, bunların en hırslılarındandı. Kendinde, tek başına "istibdadı devirecek bir kuvvet" görmekteydi. Evlenip bir yuva kurmayı düşünmezdi. "İstibdat kâbusundan kurtulmayı" sabit fikir hâline getirmişti. Karşılaştığı herkesi, Abdülhamit karşıındaki tavrı ile ölçmekteydi. İlk düşüncesi, hürriyet kahramanı saydığı Ebüzziya'yı kaçırmaktı. Fakat Ebüzziya, ondaki cesaret ve teşebbüs gücünü, pa-dişaha suikasta yöneltti.

Hırslı bir fedaî olan Abdülaziz, eyleme hazır: "Yeter ki padişahın gözleri gözlerime değsin; hiç silah kullanmadan girtlağını sıkmak suretiyle işini bitiririm" demektedir. Bundan sonra sıra, padişaha nasıl ulaşılması gerektiğini planlamaya kalmıştı. Bir komite kurup, planlar hazırladılar. Sonunda sultana hediye edilmek üzere sanat değeri olan bir halı dokunmasına, bunun takdimi esnasında da tabanca veya bıçakla suikastın gerçekleştirilmesi planı üzerinde mutabık kaldılar (Arabacı ts.: 12-13).

Ebüzziya, Hünkâra takdim edilme üzere dokunacak bir halıya uygun yazı olarak, diğer levha halılarda yaptığı gibi, telmihte bulunur bir söz konamayacağını da takdir etmekte-

padişahımız sayesinde gelecekte de elden geldiğince güzellikle yerine getirilmesine zerre kadar kusura izin verilmeyeceği arz olunur efendim.

Konya Valisi
Ferîd"

(BOA, Y.PRK.UM.. / 53-57, 20 Zilkade 1318 [11 Mart 1901]) (Belge Nu. 12)

dir. Neticede en uygun yazının, Hünkârın kendi isim ve sıfatlarını taşıyan bir ibare olabileceğine karar vermiş ve “es-Sultanü'l-muazzam el-Gâzi Abdülhamid Hân-ı Sâni Edam'Allahü milkehü” (Yüce Sultan Gazi İkinci Abdülhamid Han, Allah mülkünüle daim etsin) sözlerini hazırlamıştır.

Ebüzziya Tevfik'in Sultan Abdülhamid'i hiç sevmediği hem muhakak hem de malumdur. Buna rağmen, herhangi bir telmih sayılmayacak bir ayet-i kerime, bir hadis-i şerif veya kelam-ı kibar seçmeyi de Hünkârın isim ve sıfatlarını havi bir ibare yazıp, üstelik de, “Edam'Allahü” (Allah daim etsin) duasını eklemesinin sebebi, çok muhtemeldir ki, kendisini hatırlatıp af edilmeği ummuş olmasındandır. Zira halı takdim edildiğinde Hünkâr, yazı ye desenlerin kimin eseri olduğunu sormasa bile, bunun Ebüzziya'nın elinden çıktığını derhal anlayacak kadar onun küfi tarzını hem tanımakta hem de sevmektedir. Nitekim Yıldız Hamidiye Camii'ni inşa ettirdiği zaman, camiin kubbesinin iç kuşağını çevreleyen küfi sureyi ve camiin duvarlarına işlenmiş bütün küfi hatları, arabesk tezyinatı ve Yıldız Sarayı'nın muayede salonu ile diğer bazı odalarında bulunan arabesk süslemelerin hepsini Ebüzziya'ya yaptırmıştır

Yine Sultan Abdülhamid, Ebüzziya'nın kendisi için yazdığı küfi “Abdülhamid” istifini benimsemiş, merakı olan ince marangozluk işleri ile vakit geçirdiği zamanlarda imal ettiği zarif mobilyalara oyma hâlinde naksetmiştir.

Ebüzziya'nın Sultana takdim edilecek bu halıyı hazırlamağı kabul etmesinin bir maksadı da çalışıldıktan sonra, Konya'da, Selçukî devrinde olduğu nefasette halı dokunabileceğini Hünkârın gözleri önüne sererek dikkatini çekmek ve Konya halıcılığının gelişmesi için Devletin himayesini sağlamak da olabilir.

Abdülaziz Konevî hazırlanan modelin süratle dokunmasına girişmiştir. Dokumanın itinalı ve mükemmel olması için o devir Konya'sının ileri

gelen ailelerinin kızları ve hanımları çalışmışlardır. Bunlar: Konya DP mebusu Muammer Obuz Bey'in teyzesi Hatice Saydut Hanım, Konya CHP mebusu büyük Kâzım Bey'in kız kardeşi (Belediye Reisi Küçük Kâzım Bey'in eşi) Hatice ve küçük kızı Fatime hanımlar, Abdülvahid Çelebi'nin eşi ve kızıdır.

Halı hazır olunca, Abdülaziz Efendi Vali Ferit Paşa'nın mabeyne hitaben tavsiye mektubunu da alarak İstanbul'a hareket etmiştir.

Sultan Abdülhamid'in, kendisine nadide bir hediye takdim olunduğu zaman, bunu getireni huzuruna kabul etmek ve atiyesini [hediyesini] kendi eliyle vermek âdeti vardır. Abdülaziz Efendi de bunu bilmekte ve Hünkâr kendisine atiyesini sunarken onu vurmaya niyetindedir.

Vali Ferit Paşa'nın takdim mektubu ile mabeyne müracaat eden Abdülaziz Efendi, tanınmış ulemadan Abdülbasir Efendi'nin de oğlu olmak dolayısıyla, mabeyne vaki müracaat Sultana arz edilmiş ve huzura kabul iradesi çıkmıştır. Abdülaziz Efendi, kabul günü tabancasını da koynuna koyarak halısını saraya götürmüştür. Ancak devlet erkânı dışında, huzura kabul olunacak kimselerin mabeyince üstleri aranmaktadır. Abdülaziz Efendi'nin de üstü aranınca koynundaki tabancası bulunmuştur. Vaziyet Hünkâra arz edilmiş, Sultan yine de huzura gönderilmesini emretmiştir. Halıyı kabul eden Hünkâr, Abdülaziz Efendi'ye, halıyı dokuyanlara dağıtmak üzere, içinde bir miktar altın bulunan atıye kesesini vermiştir.

Abdülaziz Efendi huzurdan çıktıktan sonra “tabanca ile huzura girme teşebbüsünde bulunmak”dan dolayı tutuklanarak hapsedilmiş, bir müddet sonra da hapiste vefat etmiştir.

İkinci Meşrutiyetin ilânından sonra, İttihat ve Terakki Hükümeti, Abdülaziz Efendi'nin mezarını tespit etmiş ve üzerinde: “Abdülbasir Hoca zade Abdülaziz Konevî burada metfundur” ibaresini taşıyan bir taş dik-

tirmiştir.

Abdülaziz Efendi'nin tutuklanıp hapse atılmış olduğu haberi Konya'ya ulaşınca, hele "tabanca ile huzura girme teşebbüsünde bulunmuş olmak" dolayısıyla hapsedildiği öğrenilince, kendisi ile teması olan herkes dehşete düşmüştür. Bu arada kendisine mabeyne hitaben tavsiye mektubu vermiş olan Vali Ferit Paşa da müşkül mevkide kalmıştır.

Ancak Sultan Abdülhamid olayın üzerinde durmamış, meseleyi büyütmemiş, Konya'da soruşturma açtırmamıştır. Bununla beraber, Vali Ferit Paşa'nın tavsiyesi üzerine Ebüzziya Tevfik, halıcılık faaliyetiyle nihayet vermiştir (Ebüzziya 1985: 490-493).

Diğer bir rivayete göre sultana suikast süreci şöyle cereyan etmiştir:

Halının, gizli bir şekilde meydana getirilmesi gerekmekteydi. Onun için Konya Mebusu Kâzım Hüsnü, halıyı üç kız kardeşi; Hatice (ö. 1949), Nazime (ö. 1957, Selçuk Es'in annesi) ve Naciye'ye (ö. 1918) dokuttu. Halı, ihtilal ekibini Yıldız'a götürülecek, ideal bir malzeme heyecanı ile kontrol edilerek üç buçuk ayda tamamlandı. Dört metre yirmi santim boy ve bir metre yirmi santim eninde olan, ipek ve yünden dokunan halı seccade; kıyıları ipek ibrişimden saçaklarla çevrilip, gülsuyu ile tütsülenerek kâğıda sarılıp sandığa kondu.

İstanbul'da sadrazam, eski Konya Valisi Avlonyalı Ferit Paşa'ydı. Ferit Paşa, sürgün Ebüzziya Tevfik ile gizlice mektuplaşmaktaydı (Ferit Paşa, Ebüzziya'nın ikinci hanımı İffet Hanım'ın öz dayısıdır). Halının sultana takdim işini, Ferit Paşa yapacaktı. Bu iş için Sadarettin, Mabeyne yazılacak tezkere müsveddesine kadar hazırlandı. Özel bir mektupla birlikte halıyı Aziz Efendi, Ferit Paşa'ya götürdü. Yalnız Ferit Paşa, Konya'dan tanıdığı Aziz Efendi'ye, huzura çıkma konusunda aracılık etmedi. Hediye, bizzat kendisi sunup cevap getireceğini belirtti. Halıyı dokuyanların adını aldı. Ertesi gün, Sadarettin Aziz Efen-

di'yi kabul eden sadrazam, hediyeyi takdim ettiğini, Padişahın da halıyı dokuyan üç kıza ayrı ayrı üç "Şefkat Nişanı" ile 500 lira Hamidiye "el-Gazi altını" ihsan ettiğini, ayrıca gayretlerinden dolayı Aziz Efendi'ye de yüz sarı lira ihsan ettiğini haber verdi.

Müjde, tasarılarına uygun olmasa da Aziz Efendi, verilenleri alarak Konya'ya geri döndü. Komite ile toplantısında, huzura kabul edilse idi sarığı içinde sakladığı küçük tabanca ile suikastı gerçekleştireceğini, ama Ferit Paşa'nın bu işi engellediğini anlattı. Toplantıya, İdadi resim öğretmeni Akşehirli Bekir de katılmıştı. Bekir Efendi ile Ebüzziya'nın özel görüşmesi sonucu, İstanbul'da örgütlenen gizli bir teşkilâtın desteği alınarak, ikinci suikast planlandı. Buna göre, İstanbul'daki örgüte, imzasız şifreli gizli bir mektup yazılacaktır. Mektubun, Aziz Efendi üzerinde bulunması tehlikesine karşı, ayakkabılı bir tedbir alındı. Yeni bir çift ayakkabı hazırlanarak mektup, ayakkabının öksesine yerleştirilip kapatıldı.

Aziz Efendi, İstanbul'daki ihtilalci-lerle buluşunca, onlar aracılığı ile bir şekilde saraya girecek ve ceketinin sol kol içine yerleştirdiği on beş santimetre boyundaki keskin bıçakla suikastı gerçekleştirecekti. Aziz Efendi, İstanbul'a gitmek üzere hareket etti. Fakat ihtilalci grup içinde, toplantılara katılan Baytar Müfettişi Tatar İbrahim; Dâhiliye Nezaretine telgrafla, Ebüzziya'nın bir adamının, suikast niyetiyle yanında ayakkabıya gizlenmiş bir mektup da olduğu hâlde yola çıktığını haber verdi. İstanbul'a geldiğinde tedbir alan polis, Aziz Efendi'yi tutukladı. Ökçedeki yazı çıkartılıp, ayakkabılar eline verilerek sorguya alındı. Uzun sorguda o, arkadaşlarından kimseyi ele vermedi. Ticaret için İstanbul'a geldiğini belirtse de kabul edilmeyerek hapsedildi. Hapisliği süresinde eline bıçak, makas vb. kesici araç verilmediği için tırnakları, saçsakalı uzadı.

Abdülaziz Efendi, 29 Ağustos 1908 tarihinde Dersaadet Umumi

Hapishanesi'nde ve II. Meşrutiyet'in ilanından sonra vefat etti. Hapishanedeki para ve eşyası ile ilk tutuklandığı sıra kurulan komisyonun emane te aldığı parası, ağabeyine teslim edildi (Arabacı ts.: 13-14).

e. Sürgünde Mahpusluk

Ebüzziya Tevfik Bey'in Konya'ya sürgün edildiği yıllarda il postanelerinde, sansür memurları marifetiyle onun gibi "mimli" kişilerin mektuplarının okunduğu aşağıda zikredilecek belgelerin muhtevassından anlaşılmaktadır. Nitekim Ebuzziya Tevfik Bey'in, 1902 yılı yazı sonlarında Mamuretülaziz [Elâzığ] Tercümanı Hüs-nü Bey'e gönderdiği bir mektubunda bazı ifadelerinin sakıncalı bulunması sebebiyle muhakeme altına alınması iradesi yanı sıra kendisine asılsız suçlamalarda bulunanlar hakkında da gerekli işlemlerin yapılması hususu idareyi oldukça meşgul etmiştir. Bu konuda Osmanlı Arşivi'ndeki belge-lere göre Posta ve Telgraf, Dâhiliye ve Maarif Nezaretleriyle Sadrazamlık arasında 3 Ağustos 1902-19 Ocak 1903 tarihleri arasında dokuz yazışma vaki olmuştur (BOA, DH.MKT. / 560-14, 10 Cemaziyelevvel 1320 [15 Ağustos 1902]). Bu yazışmalardan Ebuzziya Tevfik'in Mabeyn-i Hümayun Başkâtipliğine aşağıdaki savunma yazısını gönderir.

"a.

Hû

Mabeyn-i Humâyûn Cenâb-ı Mülûkâne-i Başkitâbet Celîlesine

Atûfetlü efendim hazretleri

Ma'mûretü'l-azîz tercümânı Hüs-nî Bey'e yazdığım cevâbnâmenîniñ bir fıkrasında ilcâ-yı bahisle "Muhâlî temennî hamâkatdır dirler. Şu kadar var ki bizim bulunduğumuz hâlleriniñ ve âniñ sebepleriniñ tahavvül ve zevâlini temennî idersek muhâlî temennî itmiş ve binâ'enaleyh humekâ sırasına geçmiş sayılmayız. Baña zulm iden kim olursa olsun hattâ babam dahi

olsa mâdâm ki âni ta'mîr-i zulme iğrâ nâ-kâbilidir. Girüb gitmiş i'âde-i hayretim nâmına tahmînde bulunurum" dimiş olmaklığım birtâkım sù-i tefsîrâta sebebiyyet virmişdir.

Kulunuzuñ yazdığını biliyor bir bendeñiz olduğum tasdik buyuruluyor i'tikâdayım. Sâniyen buraya muvâsalatımızdan berü (hâl ve sana'atımız icâbı olarak) gerek bendeñize gelen ve gerek bizden giden mektûblarınıñ postahânelerce açılmağa ma'rûz bulunduğunu dahi bilmekliğimiz tabî'idir.

Bu hâlde yazdığı şey'in ma'nâsını ve gönderdiği mektûblarınıñ umûmen açıldığını biliyor bir adam öyle zan olduğuna gibi kendüsünü varta-i sù-i zana uğradacak söz yazmaz. Fıkra meydândadır.

Bu cevâbı müstelzim olan Hüs-nî Bey'in mektûbu da orada isticvâbe [sorgulama] meyânında mevcûddur. Lütfen mütâla'a buyurulursa tamâmile anlaşılır ki o fıkra bir Alman şâ'iriniñ mülâhazasını tenkîden serd idilen mütâla'aniñ sevkıyla yazılmışdır. (Hâller) ve (müsebbibler) ta'bîrleri her dürlü iştibâhı [şüphe etmeyi] sâlib [gösteren] değil midir. (Hâllerden) maksad her ikimizniñ bulunduğuna hâl-i felâket, ve (müsebbibler)den maksad bu felâketiñ vukû'una ifâ'-i sebep iden eşhâsı ve tahavvülü temennî olunan hâl, bulunduğum hâller ve zevâlini temennî itdiğimiz müsebbibler bu felâkete uğramaklığımıza sebebiyyet virenler olmağla, baña zulm iden her kim olursa olsun, hattâ babam dahi olsa mâdâm ki âni ta'mîr-i zulme iğrâ nâ-kâbilidir girüb gitmesini temennî iderim kavli dahi bi't-tabî' o müsebbiblere ve eşedd ve akvâsına râci' olmak lâzım gelmez mi.

(el-Bâdî azlem) [ilk yapan en zalimdir] kazıyyesi [hükmü] meydânda iken bu ibâreniñ sù-i taksîrine mahal var mıdır. Bulduğumuz hâl, (hâl-i zulm) olduğuna göre fâ'il zâlim müsebbibler değil midir. Zîrâ anlar bâdîdir bâdî ise fâ'il ve binâ'enaleyh zâlimdir. Şimdi bu ibâyeyi

(Belge Nu. 13)

b.

mahmil-i karîbi [yakın anlamı] dururken te'vilât-ı dūrâdûr ile ma'tûfun-aleyhinden [maksadından] ayurub da penâh-ı mazlûmîn olan hilâfetpenâh efendimize atf itmek ayruca bir zulüm değil midir.

Mümkün-müdüür ki (e's-Sultân-ı zillû'llâhi fî'l-arz ye'vi ileyhi küllü mazlûm[în]) hadîs-i sahîhile mefârik-ı enâma sâye-sâz-ı adl-i ilâhi ve kâffe-i mazlûminiñ me'vâ ve penâhı olduğu âmme-i Müslimîne tebşîr buyurulan pâdişâh-ı İslâm'a bu hakîkati bilen bir Müslümân tarafından (hâşâ) zulüm isnâd idilebilsün. Zâlim meydânda ve zâlimden dâd mı alacak penâh-ı mazlûmîn zill'ullâhi fî'l-arz efendimiz olduğu hadîs-i nebevî ile müsbet iken ben ma'âzallah ta'âlâ peygamberimi de mükezzib [yalanlayan] olabilirim. O hâlde ben ne şeni' bir mahlûk imişim.

Firârî Mahmûd Paşa'nın⁽⁴⁾ bendeñizi kaçırılmak üzere iki İngiliz gönderceğini hâkî [hikâye eden] olan telgrafnâme-i devletlerine virdiğim cevâb sırasında "velî-i ni'met efendimize karşısına sevâbıkımdan yine de hâle ve istikbâle â'id husûsâtıdan dolayı vicdânımda kat'iyen mes'ûl bulunduğum cihetle müsterîhim sözile nefsimi velî-i ni'met efendimiz haklarında her dürlü sakîme [bozuk, sakat] irtikâbından [kötülüğünden] tenzih itmişdim ki şübhesiz bu bir intâk-ı hakîkî (?) olmak üzere ilhâm-ı ilâhi ile kalbimden sâdır olmuşdur. Fe-lillâhi'l-hamd:

Evrâk-ı isticvâbiyem [sorgu evrakı] görölür ise zâlim ile ibkâ' [sürekli] olunan zulüm ve sebep-i şikâyetim ve zâlim hakkındaki temennî-i vâki'îñ hikmeti tamâmile ma'lûm olur.

Fakat şurasını arz iderim ki o fıkraya her ne ma'nâ virilmiş olsa ânı

(4) Kaptan-ı Derya Gürcü Halil Rifat Paşa'nın oğlu, Sultan Abdülmecid'in damadı ve Prens Sabahattin'in babası olan Damat Mahmud Celaleddin Paşa (1853-1903) olsa gerekir ([https://tr.wikipedia.org/wiki/Damat_Mahmud_Celaleddin_Paşa_\(1853-1903\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Damat_Mahmud_Celaleddin_Paşa_(1853-1903)), 26.06.2020/15.45).

Belge Nu. 13

lisân-ı mahkemeye düşürmek istinbât olunan [çıkarılmak istenen] ma'nâdan ziyâde câlib-i te'ssüfdür.

Eğer benim o kavlimden cidden bir ma'nâ-yı sakim istifhâm olundu ise beni mahkemeye sevke ne ihtiyâc var idi. Çünkü ben doğrudan doğruya sırf pâdişâhıma â'id olduğumdan beni istediği vechile mücâzât [cezalandırma] ve mu'âhezede [azarlamada] bi't-tabî' pâdişâhım râci'dir. Evet mahkemeye gitdim. Fakat nasıl bir ye's ve elemle gitdiğimi cenâb-ı Hak bilir.

Bendeñiz buraya sevk olunurken Çerkes Mehmed Paşa ile hak-pâ-yı şâhâneye ref' ittiğim [yükselttiğim] arızamda (fahâmet-i hümâyûnlarına kumandanından emir alan bir nefer gibi derhâl inkiyâd iderek Konya'ya nehy oldum) demiş ve bu mu'âmeleden dolayı ref'-âvâz şikâyet imiş idim. Çünkü ne zamân olsa pâdişâhıma gördüğüm mu'âmeleye gayr-i müstahak ve binâ'enaleyh mazlûm bulunduğuma vâkıf olarak hakkımı zâlimden alacağına emîn idim.

Mahkemeniñ bu meseledeki ic-tihâdi ise bütün bütün yañlıştır. Beni

mahkemeye tevdi' iden maksâd-ı mücerred benim cezâ görmekliğim değildir. Belki tefsîr-i ibâre ile ta'yîn-i hakîkatdir. Hâl böyle iken mahkeme benim

c.

oraya sevk olunuşumdan mücâzât görmekliğim hâşâ mültezem-i âli bulunduğuna hükm itmek gibi bir zehâba düşerek herhâlde o fikradan velev ba'id olsun bir ma'nâ-yı sakîm istihracına çalışmış ve müdâfa'ât-ı vâkı'amı nazar-ı i'tibâre almaksızın garîb bir sûretde i'tâ-yı karâr eylemiştir.

Şikâyetim ise ta'yîn olunan cezâdan değil cezânın şeklidir. Çünkü o cezâyı müstelzim olan ayıb ve âr ile ve emn-i ubûdiyetim leke-dâr idilmiştir. Bu ayıb ve şenârî [pek çirkin] ve leke-i şenâ't-medârî hiçbir vakit kabûl itmem. Dünyâ bir araya gelse benim o ibâremden öyle bir maksad-ı sakîm istihracına ihtimâl yoktur. Kendimi bir iftirâyâ karşı müdâfa'aya nasıl mecbûr isem bu dürlü ma'ânî-i sakîmeye mahmûl olabilecek [yüklenilecek] akvâl sudûrundan da o sûretle tenzih-i nefis iderim. Mûmâileyh Hüsni Bey'de iki seneden berü yazdığım yüz kadar mektûbum bulunduğundan merhameten [acıyarak] ânları zabt itmelerine emir virilebilir ve mektûblarım getirilüb birer birer mütâla'a buyurulur ise o zamân nasıl bir bende-i sıdk-şî'âr [bağlı bende] olduğum nazar-ı hakikat önünde zâhir olur.

Ba'na efendimiz ben pâdişâhımdan otuz sene zarfında gördüğüm eltâfın cümlesinden kıymetdâr ve hassaten uluv-fîtrat-ı hümâyûnuñ azametine dall olduğu haysiyyetle ömrüm oldukça kalbimde bir cevher-i ulvî şeklinde şa'şâ'a-dâr olan bir lütuf gördüm ki o da bu âciz kullarını huzûr-ı hümâyûnlarla şeref-yâb itdikleri bir günde hasta oğlumuñ hâlini istifsâr ile berâber ilâc tavsiyesi ve hârâ-yı hümâyûndan merhameten kısarak südü tahsîsi gibi hiç bir kimseñ idrâk itmediği bir inâyet-i âle'l-âldir [pek yüksek bir yardımdır]. İşte böyle bir efendiye ve öyle bir lutf-

âlem-bahâya karşı artık benden böyle bir mel'anet südürüne nasıl ihtimâl virilebilir.

Buraya geldiğim günden beri şikâyetimi kime hasr eylemiş olduğum ve zulm ile kimi yâd itmekte bulunduğum ve merhamet ve adâleti ne taraftan intizâr eylediğim i'timâd-ı hümâyûna mazhariyetle mübeccel olan vâlî pâşâdan da istiknâh olunabilir [araştırılabilir].vâkı'a müşârüñleyh ile öteden berü ihtilâf meşreb hasebile aramızda burûdet ve hele şu mes'elenin hüdüsundan berü İstanbul'daki oğlumdan gelen mektûbları virdirmemeğe kadar hakk-ı âcizânemde iltizâm-ı şiddetinden dolayı bi't-tabî' münâferet olmakla [nefret etmekle, tiksilmekle] berâber sıdk ve nâmûs hasebile ketm-i hakikat itmez sanırım. Bâki her hâl ve mahalde pâdişâhına â'id olan bu abd-i kadîmiñ sevâbık-ı fâhire-i abdiyyeti nazar-ı i'tibâre alınarak âña göre mu'amele buyurulmasını merhamet ve inâyet-i pâdişâhiden istid'â iderim fermân

Fi 22 Rebi'ül-evvel sene 1320 [29 Haziran 1902]

Abd-i sâdik-ı hümâyûn

Ebü'z-ziyâ Tevfik⁽⁵⁾

(5) Günümüz Türkçesiyle:

a.

Hü

Yüce Padişahlık Özel Kalem Müdürlüğü
Başkâtipliğine

Merhametli efendim hazretleri, Elâzığ tercümanı Hüsni Bey'e yazdığım cevap mektubunun bir fıkrasında konu gereği: "İmkânsız temenni ahmaklıktır, derler. Şu kadar var ki bizim bulunduğumuz hâllerin ve onun sebeplerinin değişmesini ve ortadan kalkmasını temenni edersek imkânsız temenni etmiş ve bundan dolayı ahmaklar sırasına geçmiş sayılmayız. Bana zulmeden kim olursa olsun, hatta babam dahi olsa, mademki onu zulmün tahirine hırslandırma mümkün değildir. Girip gitmiş hayretimin yenilenmesi namına tahminde bulunurum" demiş olmam birtakım kötü yorumlara sebebiyet vermiştir. Kulunuzun yazdığını biliyor, bir benedeniz olduğum tasdik buyuruluyor inancındayım. İkinci olarak buraya geldiğimizden beri (hâl ve sanatımız icabı olarak) gerek bendenize gelen ve gerek bizden giden mektupların postanelerce açılmağa maruz bulunduğunu da bilmemiz tabiidir.

Bu hâlde yazdığım şeyin manasını ve gönderdiği mektupların genellikle açıldığını biliyor bir adam öyle zan olduğuna gibi kendisini kötü zan tehlikesine uğratabacak söz yazmaz. Fıkra meydandadır. Bu cevabı gerektiren Hüsni Bey'in

Belge Nu. 14

mektubu da orada sorgulama arasında mevcuttur. Lütfen incelenirse tamamıyla anlaşılır ki o fıkra bir Alman şahşının düşüncesini tenkit için söylenmiş değerlendirmenin yönlendirmesiyle yazılmıştır. (Hâller) ve (müsebbipler) tabirleri her türlü şüpheyi gösteren değil midir? (Hâllerden) maksat her ikimizin bulunduğu sıkıntılı durum ve (müsebbipler) den maksat bu sıkıntının oluşmasını ortaya çıkaran sebep olan kişileri ve değişmesi temenni olunan hâl, bulunduğum hâller ve ortadan kalkmasını temenni ettiğimiz müsebbipler bu felâkete uğramamıza sebebiyet verenler olmakla, bana zulüm eden her kim olursa olsun, hatta babam dahi olsa madem ki onu zulmün tamirine hırslandırmak mümkün değildir, girip gitmesini temenni ederim sözü de elbette o müsebbiplere ve en şiddetli ve en kuvvetlisine ait olmak lazımdır gelmez mi?

(İlk yapan en zalimdir) hükümü meydana iken bu ibarenin kusurunun kötülüğüne mahal var mıdır? Bulduğumuz hâl, (zulüm hâli) olduğuna göre fail, zalim müsebbipler değil midir? Zira onlar sebep olanlardır; sebep olanlar ise fail ve dolayısıyla zalimdir. Şimdi bu ibareyi

b. yakın anlamı dururken uzak yorumlarıyla maksadından ayırıp da mazlumların koruyucusu olan halifelik koruyucusu efendimize yönelmek ayrıca bir zulüm değil midir?

Mümkün müdür ki (Sultan, Allah'ın arzındaki gölgesi ve zulme uğrayan herkes ona sığınır) sağlam hadisiyle çelişen, çeşitli insan topluluklarına ilahi adaletin gölgesini sunan ve bütün mazlumların sığınma yurdu ve koruyucusu olduğu Müslüman topluma müjdelenen İslam padişahına bu hakikati bilen bir Müslüman tarafından (hâşâ) zulüm isnat edilebilsin! Zalim meydana ve zalimden adalet mi alacak mazlumların koruyucusu, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi efendimiz olduğu Peygamberin hadisi ile müspet iken ben, yüce Allah saklasın, peygamberimi de yalanlayan olabilirim. O hâlde ben ne kötü bir mahlukmuşum!

Firari Mahmut Paşa'nın bendenizi kaçırmak üzere iki

İngiliz göndereceğini hikâye eden devletlilerin telgrafnamesine verdiğim cevap sırasında "Velinimet efendimize, karşısına sabıkalarımdan yine de hâle ve geleceği ait hususlardan dolayı vicdanında katiyen mesul bulunduğum cihette müşterimim, sözüyle nefsimi velinimet efendimiz haklarında her türlü bozuk, kötü işlerinden tenzih etmişim ki, şüphesiz bu gerçek bir dillendirme olmak üzere ilahi bir ilhamla kalbimden sadır olmuştur. Hamd Allah'a mahsustur:

Sorgu evrakım görülürse zalim ile sürekli olan zulüm ve şikâyet sebebin ve zalim hakkındaki oluşan temenninin hikmeti tamamıyla malum olur.

Fakat şurasını arz ederim ki, o fıkraya her ne mana verilmiş olsa onu mahkemenin diline düşürmek, çıkarılmak istenen manadan ziyade üzüntü çekicidir.

Eğer benim o sözümden cidden bir bozuk mana anlaşılıyorsa beni mahkemeye sevk ne ihtiyaç vardı? Çünkü ben doğrudan doğruya sırf padişahıma ait olduğuma ben istediği biçimde cezalandırma ve kınama da elbette padişahımın hakkıdır. Evet mahkemeye gittim. Fakat nasıl bir üzüntü ve karamsarlıkla gittiğimi Cenab-ı Hak bilir.

Bendeniz buraya sevk olunurken Çerkez Mehmet Paşa ile padişahımın ayağı toprağına yükselttiğim dilekçemde (kutlu yüceliklerine kumandanından emir alan bir er gibi derhâl boyun eğerek Konya'ya sürgün oldum) demiş ve bu muameleden dolayı yüksek sesle şikâyet etmişim. Çünkü ne zaman olsa padişahımın, gördüğüm muameleyi hak etmemiş ve dolayısıyla mazlum bulunduğuma vâkif olarak hakkımı zalimden alacağına emindim.

Mahkemenin bu meseledeki içtihadı ise bütün bütün yanlışır. Beni mahkemeye veren yetegâne maksat, benim ceza görmem değildi. Belki ibarenin yorumuyla hakikatin belirlenmesidir. Hâl böyle iken mahkeme benim

c. oraya sevk olunuşumdan ceza görmem, kesinlikle, yüce gereklilik bulunduğuna hükmetmek gibi bir zanna düşerek herhâlde o fıkradan, isterse uzak

(BOA, Y..EE.. / 15-82, 22-001-002
Rebiyülevvel 1320 [29 Haziran
1902]) (Belge Nu. 14)

Ebüzziya'nın bu satırları kendisini
kurtarmaya yetmemiş, neticede bir
yıl ev hapsiyle cezalandırılmıştır. Vali
Ferit Paşa'nın Mabeyn-i Hümayun
Başkâtipliğine gönderdiği aşağıdaki
yazı da Ebüzziya'nın ev hapisliğine
dairdir:

“Hü

Konya Vilâyeti

489

Mâbeyn-i Hümayûn-ı Mülûkâne-i
Başkitâbet Celilesine

Atüfetlü Efendim Hazretleri

olsun, bozuk bir mana çıkarmaya çalışmış ve
yaptığım savunmaları dikkate almaksızın garip bir
biçimde karar vermiştir.

Şikâyetim ise belirlenen cezadan değil, cezanın
şekliendir. Çünkü o cezayı gerektirecek olan
ayıp ve utanmayla ve kulluk güvenim lekelenmiştir.
Bu ayıp, pek çirkin ve kötülük vesilesi lekeyi hiçbir
vakit kabul etmem. Dünya bir araya gelse benim
o ibaremden öyle bir bozuk maksat çıkarmasına
ihtimal yoktur. Kendimi bir iftiraya karşı savunmaya
nasıl mecbursam, bu türlü bozuk anlamları
yüklenbilecek sözlerin çıkışından da o suretle
kendimi tenzih ederim. Adı geçen Hüsnü Bey'de
iki seneden beri yazdığım yüz kadar mektubum
bulduğundan acıyarak onları almalarına emir
verilebilir ve mektuplarım getirilip birer birer
değerlendirilirse o zaman nasıl bir sadakatle
bağlı bir bende olduğum hakikat bakışları önünde
görülür.

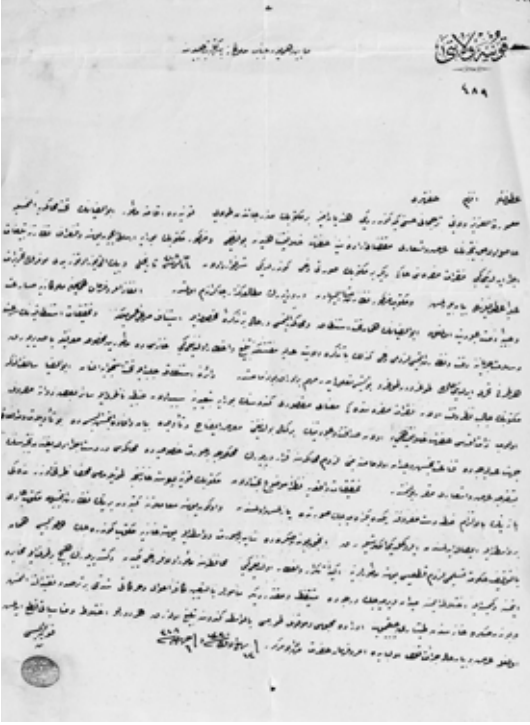
Bana efendimiz, ben padişahımdan otuz sene
zarfında gördüğüm lütufların cümlesinden kıymetli
ve özellikle kutlu yüce yaradılışın/padişahın
büyüklüğüne delil olduğu şerefle ömrüm oldukça
kalbimde bir ulvi cevher şeklinde gösterişli olan
bir lütuf gördüm ki o da bu aciz kullarını kutlu
huzurlarıyla şeref kazandırdıkları bir günde hasta
oğlumun hâlini sormakla birlikte ilaç tavsiyesi ve
kutlu haralarından acıyarak kısarak sütü ayrılması
gibi hiçbir kimsenin idrak etmediği pek yüksek bir
yardımdır. İşte böyle bir efendiye ve öyle bir âlem
pahası lütfâ karşı artık benden böyle bir kötülük
çıkmasına nasıl ihtimal verilebilir?

Buraya geldiğim günden beri şikâyetimi kime
ayrdığım, zulüm ile kimi andığım, merhamet
ve adaleti ne taraftan beklediğim, kutlu güvene
erişmekle yüceltilen vali paşadan da araştırılabilir.
Gerçi adı geçenle öteden beri uyumsuz
yaradılışımız sebebiyle aramızda soğukluk ve hele
şu meselenin ortaya çıkışından beri İstanbul'daki
oğlumdan gelen mektupları verdimemeğe kadar
acızanem hakkında şiddetli layık görmesinden
dolayı elbette nefret olmakla beraber doğruluk ve
namusluluk sebebiyle gerçeği saklamaz sanırım.
Süreklili her hâl ve mahalde padişahına ait olan bu
eski kulunun, sabıkaları, övündüğü kulluğu göz
önünde tutularak ona göre muamele buyurulmasını
padişahımın merhamet ve lütfundan dilerim.
Buyruk...

29 Haziran 1902

Padişahın sadık kulu
Ebüzziya Tefik

Ma'mûretü'l-aziz vilâyeti ter-
cümânı Hüsnü Bey'e gönderdiği he-
zeyân-âmiz bir mektûbuñ mündere-
câtından dolayı Konya'da ikâmete
me'mûr Ebüzziyâ'nıñ taht-ı muhâke-
meye alınmasile hâsıl olacak netice-
niñ arz ve iş'ârı muktezâ-yı irâde-i se-
niyye-i hazret-i hilâfet-penâhiden bu-
lunacağı ve mezkûr mektûbuñ buraya
irsâli için Posta ve Telgraf Nezâretine
tebligât icrâ idildiği gibi fikarât-ı mu-
zırresini hâkî [hikâye eden] diğér bir
mektûbuñ sûreti dahi gönderildiği şe-
ref-vârid olan 24 Mayıs sene 318
târîhli ve biñ altı yüz otuz yedi nume-
rolu tahrîrât-ı aliyye-i atûfîlerinde
beyân buyurulmuş ve mektûb-ı mez-
kûr nezâret-i müşârünileyhâdan
vürûd iderek mütâla'a-güzâr-ı çâkerâ-
nem olmuşdur infâz-ı emr ü fermân-ı
hümâyûn-ı mülûkâneye müsâra'at-ı
vecîbe-i zimmet-i ubûdiyyet olmağla
Ebüzziyâ'nıñ hemân taht-ı istintâk
[sorguya alınma] ve muhâkemeye
alınmasını derhâl bir tezkire-i mahsû-
sa ile istinâf-ı müdde'î-i umûmîliğine
ve tahkîkât-ı istintâkiyyeniñ sür'at ve
selâmet-i cereyânına dikkat ve nezâ-
ret itmesi lüzûmu dahi kezalik bâ-tez-
kire vilâyet adliyye müfettişliğine teb-
liğ ve ihtâr olunduğu gibi hânesi de
me'mûrîn-i mahsûsa ma'rifetile bas-
dırılarak her tarafı taharrî idildiği hâl-
de doğrudan doğruya bu işi ta'alluk
ider mühim bir evrâk bulunamamış-
dır dâ'ire-i istintâka celb ile taht-ı is-
ticvâye alınan Ebüzziyâ sâlifü'z-zıkr
[daha önce bahsedilen] mektûbuñ
câlib-i nazar-ı dikkat olan fikarât-ı
muzırresindeki ma'nâ-yı maksûdu
kendüsiniñ buraya teb'idine [uzaklaş-
tırılmasına] sebep olan zabıta nâzırı
ile sâ'ir ba'zı zevâta masrûf [sarf edil-
miş] olub zât-ı akdesî hazret-i hilâfet-
penâhiye olan sadakât-ı ubûdiyyeti-
niñ ber-kemâl bulunduğunu ma'rız-i
izâh ve te'vilde [arz ettiği açıklama ve
yorumda] beyân ve ifâde itmiş ise de
bu te'vîlât ve müdâfa'âtı cihet-i adliy-
yece de kanâ-at-bahş-ı vicdân olama-
masına mebnî lüzûm-ı muhâkemesi-
ne karar virilerek mahkemeyece bir sù-
ret-i husûsiyyede muhâkemesi der-
dest-i icrâ olduğundan neticesiniñ

Belge Nu. 15

başkaca arz ve iş'ârî mukarrer bulunmuşdur tahkikât-ı vâkı'aya nazaran mevzû-ı bahs olan mektûbuñ Konya Postahânesince tutulamaması mahzâ zarfı üzerindeki yazınıñ bi'l-iltizâm hatt-ı dest-i ma'rûfuna pek de benzemeyecek sûrette yazılmış olmasından ve o gün posta mu'âmelâtına ke-tebeden [kâtiplerden] biriniñ nezâret itmesile mektûb âdi bir vâsita ile işâl idilmesinden ilerü geldiği anlaşılarak ancak bundan soñra da sâ'ir bir sûret ve vâsita ile postahâneye mektûb gönderecek olunur ise hemân bi't-tevkîf hükûmete teslîmi lüzûm-ı kat'îsi posta me'mûrlarına ekîden [kesin biçimde] tekrâr ve ihtâr olduğu gibi muhâfazasına me'mûr olanlar dahi yeñiden değiştirilerek hiçbir taraf ile muhâbere itmesine ve kimse ile ihtilât itmesine meydân vermeyecek derecede müteyakkız muktedir-i diğer me'mûrlar bi't-tayîn kâfi ahvâl ve harekâtı şiddetli bir tarassud ve takayyüd altına alınmış ve bundan soñra hânesinden dışarıya çıkmayub orada mahbûs ve mevkûf durması bi'l-

vâsita kendüsine tebliğ olunarak her dürlü ihtilât ve münâsebâtı kat' idilmiş olmağla arz ve beyân-ı hâle cür'et klub ol-bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrîndir fi 13 Rebi'ü'l-evvel sene 1320 ve fi 6 Haziran sene 318

Konya Vâlisi

bende

mühür: Mehmed Ferid⁽⁶⁾

(6) Günümüz Türkçesiyle:

Hü

Konya Valiliği
489

Yüce Mabeyn-i Hümayun Başkâtipliğine

Merhametli Efendim Hazretleri

Elâziğ vilayeti tercümanı Hüsni Bey'e gönderdiği hezeyan karışmış bir mektubun içindikilerden dolayı Konya'da ikametle memur Ebüzziya'nın yargılanmaya alınmasıyla elde edilecek neticenin yazıyla sunulması halifeliğin koruyucusu hazretlerinin yüce buyruklarına gereğinden bulunacağı ve mezkûr mektubun buraya gönderilmesi için Posta ve Telgraf Nezaretine resmen bildirildiği gibi zararlı bölümlerini anlatan diğer bir mektubun sureti de gönderildiği şerefle gelen 24 Mayıs sene 318 [6 Haziran 1902] tarihli ve bin altı yüz otuz yedi sayılı yüce sadrazamlığın yazılarında beyan buyurulmuş ve mezkûr mektup, adı geçen mezkûr nezaretten gelerek acizane tarafımdan incelenmiştir. Kutlu padişahın buyruğunu sûratle yerine getirmek yüklenmiş kulluğumuzun bir borcu olduğundan Ebüzziya'nın hemen sorgulama ve yargılamaya alınmasını derhâl özel bir yazıyla istinaf genel savcılığına ve sorgulama soruşturmasının sûrat ve güvenlikle geçmesine dikkat ve nezaret emesi lüzümü da keza yazıyla il adliye müfettişliğine tebliğ ve dikkat çekildiği gibi hanesi de özel memurlar aracılığıyla bastırılarak her tarafı arandığı hâlde doğrudan doğruya bu işi ilgilendirir mühim bir evrak bulunamamıştır. Soruşturma dairesine getirilerek sorgulamaya alınan Ebüzziya, daha önce anılan mektubun dikkat çeken zararlı bölümlerindeki kastettiği manayı kendisinin buraya uzaklaştırılmasına sebep olan zabıta nazırı ile diğer bazı kişiler sarf edilmiş olup, halifeliğin koruyucusu hazretlerinin pek temiz kişiliğine olan kulluk bağlılığının mükemmel bulunduğunu arz ettiği açıklama ve yorumda belirtmişse de bu yorum ve savunmaları adliye tarafından da vicdani kanaatin oluşmasına dayanılarak yargılanmasının gereğine karar verilerek mahkemece bir özel bir biçimde yargılanması ele alındığından neticesinin başkaca yazıyla sunulması kararlaştırılmıştır. Olayın araştırılmasına nazaran söz konusu olan mektubun Konya Postanesince tutulamaması, yalnız zarfı üzerindeki yazının bile bile bilinen el yazısına pek de benzemeyecek biçimde yazılmış olmasından ve o gün posta işlemlerine kâtiplerden birinin denetlemesiyle mektup adı bir vâsita ile gönderilmesinden ileri geldiği anlaşılarak ancak bundan sonra da diğer bir biçim ve vâsita ile postaneye mektup gönderecek olunursa hemen alınolarak hükûmete tesliminin kesin gereği posta memurlarına kesin biçimde tekrar edilip hatırlatıldığı gibi muhafazasına memur olanlar da yeniden değiştirilerek hiçbir taraf ile haberleşmesine ve kimse ile görüşmesine meydan vermeyecek derecede uyanık diğer memurların yeterince tayiniyle durum ve hareketleri şiddetli bir gözlem ve kayıt altına alınmış ve bundan sonra hanesinden dışarıya çıkmayıp orada mahpus ve tutuklu durması aracıyla kendisine tebliğ olunarak

(BOA, Y..PRK.UM.. / 58-104, 13 Rebiyülevvel 1320 [20 Haziran 1902]) (Belge Nu. 15)

Osmanlı Arşivi'ndeki kendisine dair belgelere göre Osmanlı idari sisteminde hukuk müşavirliği, vilayet tercümanlıkları, mutasarrıflık gibi türlü görevlerde bulunan Selanikli Hüsnü Bey, Ebüzziya'nın kendisine yazdığı mektup münasebetiyle Konya'ya getirtilip burada Ebüzziya ile birlikte yargılanmıştır. Yargılama sonucu suçsuz bulunan Hüsnü Bey bilahare de Konya il tercümanlığı görevine getirilmiştir.

M. Tevfik Biren Konya'ya vali olarak gidince burada sürgün bulunan Ebüzziya Tevfik ve Selanikli Hüsnü Bey'le görüşür. Konya'da kaldığı müddetçe bu kişiler evine gidip gelmiş kendileriyle görüşmüştür. İkisinin de çok kıymetli insanlar olduğunu, özellikle Ebüzziya'nın matbuat tarihinde daima ismi yaşayacak kimselerden olduğunu ifade eder. Kendisinin talebi üzerine bir aralık afv-ı şahaneye mazhariyeti hakkında Mabeyn Başkitabesine istekte bulunmuş olmasına rağmen bunun bir faydası olmadığını ve Ebüzziya Tevfik Bey Meşrutiyet'in ilanına kadar Konya'da kaldığını ifade eder (Şimşek 2018: 167; 356 Nu.lu dipnot).

Ebüzziya'nın Sürgün Sonrası Konya Mebusluğu

Ebüzziya, Konya'da bulunduğu sekiz yıllık süre içinde Vilâyet gazetesinde yazılar yayımlamış, dille ilgili çalışmalar yapmıştır. Öteden beri kûfi hat ve arabesk tezyinatla uğraşan Ebüzziya, Konya'da bu sanat gücünü duvar seccadelerine yansıtmış; bu sürgün yerinde kûfi yazılı ve arabesk tezyinatlı nefis duvar seccadeleri dokumuştur.

her türlü görüşme ve ilişkileri kesilmiş olduğunu arz ve durum beyanına cüret edip, bu konuda emir ve ferman emir sahibi hazretlerindir. 20 Haziran 1902

Konya Valisi bendeleri
mühür: Mehmet Ferit

Onun Konya'da sürgün hayatı yaşamasına şair ve yazarlar ilgisiz kalmamıştı. Mesela şair Eşref, oğlu Talha ile Konya'da sürgünde bulunan Ebüzziya'ya hitaben şu kıtayı yazmıştır:

“Bi-iznillâh olursun mazhar-ı aff-ı şehinşâhî,

Uyarsın sen de bundan sonra âheng-i umûmîye.

Refik eyler Hüdâ tevfikini, sabret elem çekme,

Muvakkat bir misâfirsın Celâledin-i Rûmî'ye...”

E. Tevfik, II. Meşrutiyetin ilanından (1908) sonra çıkan afla İstanbul'a döndükten sonra İttihat ve Terakki Fırkasına giren Ebüzziya, yapılan seçimler sonucunda, 1908 Kasımında, Antalya mebusu olur (Gür 1990: 39-40). O dönemde Antalya Konya'ya bağlı bir sancak olduğundan dolayısıyla o, bir Konya mebusudur.

Osmanlı Arşivi'nde Ebüzziya Tevfik'in Konya'daki sürgün günlerine dair yaptığımız bu taramanın son belgesi 5 Nisan 1911 tarihlidir. Dâhiliye Nezareti Umumi Muhaberat Dairesinden Konya Valiliğine gönderilen “mahremâne” [gizli] yazı onun evine yapılacak bir suikast haberi üzerinedir. Mezkûr yazının muhtevası günümüz Türkçesiyle şöyledir:

“Antalya mebusu Ebüzziya Tevfik Bey'in Konya İstasyonunda yer alan evini yakmak üzere kendisine ne suretle para teklif edildiğine dair adı geçen mebusa gönderilip teslim olunan imzasız mektup ekte gönderildi. İçeriğine nazaran gizli bir biçimde araştırma yapılarak neticesinin ve mektup sahibinin hüviyeti hakkında sağlanan bilginin bildirilmesi ve mektubun iadesi konusunda...” (BOA, DH.H... / 47-13, 05 Rebiyülahir 1329 [5 Nisan 1911])

Yeri gelmişken Ebüzziya Tevfik'in Konya'da inşa ettirdiği bu ev, 1924-1932 yılları arasında Jandarma Zabıt Mektebi olarak hizmet verdikten sonra 1970'lerin sonuna doğru yıktırılarak yerine Askerlik Şubesi binası inşa olunmuştur.

Jandarma Zabıt Mektebi olarak kullanılan Ebüzziya Köşkü

KAYNAKÇA:

- AKGÜN, Adnan (1987), "Ebüzziyâ Tevfik'in Mecmûa-i Ebüzziyâ'daki Hâtıraları", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- ARABACI, Caner (ts.), "Abdülaziz Efendi", Konya Ansiklopedisi, C I, s. 12-14.
- ARSLAN, Mehmet-Gunil Özlem AYAYDIN CEBE (2019), "Ebüzziya Tevfik", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, (<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ebuzziya-tevfik>), 27.06.2020/17.00)
- ASLANER, Serhat (2008), "Taşrada Jön Türklük yahut Meşrutiyet Fikrinin Konya'ya İntikali", *Divân/Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi*, C 13, S 25, s. 75-99.
- COŞKUNLAR, Şahap Nazmi (1957), "Ebüzziya Tevfik, Hayatı, Eserleri", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, C 6, S 4, s. 64-76.
- EBÜZZİYA, Ziyad (1985), "Konya Hahcılığı ve Ebüzziya Tevfik'in Siyasi Mesajlı Halleri", *Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler*, I, Ankara: Konya Kültür ve Turizm Derneği Yay., s. 465-494.
- _____ (1994), "Ebüzziyâ Mehmed Tevfik", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C X, s. 374-378.
- GÜR, Âlim (1990), "Ebüzziya Tevfik'in Hayatı, Dil, Edebiyat, Basın, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı*, (Doktora Tezi), Ankara.
- KİŞMİR, Celaleddin (1950), "Ebüzziya Tevfik Bey Konya'da ve Süleyman Nazif'e Bir Mektubu", *Yeni Konya*, (Tefrika: 25-30 Aralık 1950).
- KUNTAY, Mithat Cemal (ts.), "Ebüzziya Tevfik ve Oğlu Velid Ebüzziya", *Son Posta*, Taha Toros Arşivi, Dosya Nu. 8 (<http://hdl.handle.net/11498/36327>).
- MUŞMAL, Hüseyin (2007), "1901 Yılında Konya'da Açılan Halı-Kilim Sergisi ve 1899 Tarihli Sergi Talimatnamesi", *I. Uluslararası Türk El Dokumaları Kongresi, 01-02 Kasım 2007*, (Ed. Ahmet Aytaç), Konya: SÜSAM Başkanlığı Yay.
- ŞİMŞEK, Gülsüm (2018), "II. Abdülhamid Dönemi Siyasi Sürgünler", *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Antalya.
- Arşiv Belgeleri:**
- BOA, DH.MKT. / 2378-16, 25 Rebiyülevvel 1318
- BOA, HR.TH.. / 246-27, 30 Ağustos 1900
- BOA, Y.A...HUS. / 407-121, 29 Safer 1318
- BOA, DH.MKT. / 2397-90, 04 Cemaziyelevvel 1318
- BOA, DH.MKT. / 560-14, 10 Cemaziyelevvel 1320
- BOA, Y.A...HUS. / 517-200, 30 Zilhicce 1325
- BOA, Y.PRK.UM.. / 53-57, 20 Zilkade 1318
- BOA, DH.H... / 47-13, 05 Rebiyülahir 1329
- BOA, Y.EE.. / 14-78, 29 Zilhicce 1318
- BOA, Y.EE.. / 15-82, 22 Rebiyülevvel 1320
- BOA, Y.PRK.UM.. / 58-104, 13 Rebiyülevvel 1320
- BOA, BEO / 2824-211785, 15 Rebiyülevvel 1324